

Modely myšlené (myšlenkové) / Konstrukce myšlené (myšlenkové)

Běžná zkušenost nás ujišťuje, že své myšlení (myšlenky, myšlenkové akty) můžeme zaměřovat nejen na tzv. skutečné věci, ale také na leccos jiného, o čem nemůžeme dost dobře mít za to (a říci), že to je „skutečné“ (ať už „skutečností“ myslíme cokoli, nebudeme u toho nyní setrvávat). Už nejstarší řečtí filosofové si toho byli velmi dobře vědomi, ale propadali tomu omylu, že právě to, co mohli myslet (mínit) s velkou přesností, považovali za skutečnější než to, co mohli smyslově vnímat ve světě kolem sebe. Nejstaršímu uváděnému filosofovi, Thaletovi z Miléty, pozdější tradice dokonce připisuje první poznatky a poučky geometrické, podobně jako o něco pozdějšímu Pythagorovi z Klazomén (dodnes si to připomínáme pojmenováním tzv. Thaletovy nebo Pythagorovy věty, vztahující se k pravoúhlým trojúhelníkům). Přitom je nám dnes zřejmé, že trojúhelníky nejsou žádné skutečnosti, které bychom mohli hledat a najít někde ve světě, v přírodě ani ve vesmíru. A že nějaké lidmi vyrobené, tedy umělé „předměty“ (jako třeba dřevěné nebo celuloidové apod. „trojúhelníky“), tedy hmotné „výrobky“, jsou jen přibližné napodobeniny toho, co s naprostou přesností můžeme jenom myslit, mínit a tak se k nim jen myšlenkově vztahovat. Zároveň však je zřejmé i to, že ta zmíněná přesnost našeho konkrétního mínění, myšlení, naší určité myšlenky nemá svůj původ ani svou záruku (garanci) v našem myšlení, v našich myšlenkových aktech, nýbrž že právě naopak naše myšlenkové akty se musí povaze oněch míněných modelů či konstrukcí podrobovat, řídit se, spravovat se tím, jaké vlastnosti ty konstrukce mají a v jakých jsou vztazích k jiným takovým konstrukcím apod. Už nejstarší filosofové si uvědomovali, že naše smyslové vnímání skutečných předmětů (věcí), které nacházíme ve světě kolem sebe, není (a ani nemůže) být tak přesné, jak přesně naopak můžeme myslit ony své myšlenkové konstrukce či modely, ale měli bohužel tendenci si to vysvětlovat způsobem, který byl vlastní mýtu a myšlení mytickému. Měli totiž za to, že dokonalost míněných trojúhelníků (a to se ovšem aplikovalo na další „míněné“ skutečnosti) je dána tím, že to jsou vzory, jež mohou být jen lépe nebo hůře napodobovány tím, že je člověk uměle vyrobí. Dokonce ještě Kantovi vůbec nepřipadalo jako podivné, když takové „pravzory“ chápal jako apriorní (i když nikoli jednoduše a takměř naivně, nýbrž na základě velmi systematického promýšlení rozsáhlých dalších souvislostí). Ovšem dodnes tento problém nebyl nejen snad vyřešen, ale vlastně ani náležitě formulován: jak je možné, že alespoň některé naše myšlenkové konstrukce či modely mohou dosahovat takové koherence a vnitřní přesnosti, že se zdají být pevnější a solidnější než cokoli, s čím se můžeme setkat ve světě kolem sebe?

(Písek, 140621-1.)